

Projektas
„eMoDB.LT3: Elektroninių mokslo duomenų bazių atvėrimas Lietuvai – trečiasis etapas“

Efektyvus elektroninių mokslo informacijos išteklių naudojimas

Mokomoji medžiaga

Šaltinių citavimas ir literatūros sąrašų sudarymas

Laura Petrauskienė

Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija, 2019

Turinys

Įvadas.....	3
Informacijos šaltinių citavimas	3
Citavimo tikslai.....	3
Citavimo būdai.....	3
Citavimo metodai.....	4
Pagrindiniai bibliografinio aprašo elementai.....	4
Citavimo stiliai. Stilių pavyzdžiai.....	5
Literatūros sąrašų sudarymas	7
Praktinės užduotys.....	8
Apibendrinimas	8
Nuorodos.....	8
Naudota ir rekomenduojama literatūra	8

Įvadas

Įvairių mokslo sričių klausimus gvildenančiuose darbuose retai kada nagrinėjama visiškai nauja problema ar mokslo pasauliui nežinomas dalykas, tad mokslinio darbo autorius, skelbdamas savo atliktų tyrimų ar teorinių svarstymų rezultatus, įsitraukia į mokslinių diskusijų kontekstą. Viešai aptariant kurį nors dalyką ar ginčijantis neišvengiamai tenka prieštarauti ar pritarti kitai nuomonei, ją papildyti, tikslinti. Be to, siekiant įtikinti skaitytoją savo požiūrio svarumu, neretai tenka remtis autoritetais, ieškoti jų užnugario ir t. t. Vienu ar kitu atveju akademinės publikacijos autorius turi parodyti savo santykį su svetimu tekstu, neišvengiamai remtis kitų mokslininkų kūriniais ar tekstais; viena tokių rėmimosi formų yra citavimas.

Citata – palyginti trumpa ištrauka iš kito kūrinio, skirta paties autoriaus teiginiams įrodyti arba padaryti juos suprantamus, arba teikti nuorodą į kito autoriaus požiūrį ar mintis, suformuluotus originale.

Modulio tikslas – suteikti žinių apie informacijos citavimo taisykles, citavimo stilius, bibliografinio aprašo rengimą ir literatūros sąrašų sudarymą.

Susipažinę su mokomąja medžiaga ir atlikę praktines užduotis:

- išmoksite, kas yra citavimas ir kokios yra jo taisyklės;
- sužinosite, kokie yra populiariausi citavimo stiliai;
- gebėsite taisyklingai aprašyti cituojamus šaltinius ir sudaryti cituojamos literatūros sąrašą.

Informacijos šaltinių citavimas

Citavimo tikslai

Moksliniame darbe naudojami informacijos šaltiniai apibendrintai dar vadinami naudota literatūra ar literatūros šaltiniais. Informacijos šaltiniai rodo, kaip autorius yra susipažinęs su nagrinėjama tema, ar naudoja tinkamus informacijos šaltinius, ar gali pagrįsti darbe analizuojamas idėjas, pasirinktus tyrimo metodus ir pan., taip pat padeda surasti darbe cituojamus šaltinius, patikrinti pateiktus faktus, detaliau įsigilinti į naudotą literatūrą.

Moksliniame darbe turi būti naudojami tie informacijos šaltiniai, kuriuose publikuojama patikima informacija: moksliniai straipsniai, disertacijos, mokslo studijos, recenzuoti žodynai, žinynai, teisės aktai, statistinė informacija ir pan. Informacijos šaltiniai turi būti recenzuoti ir įvertinti tos srities specialistų ar gauti iš oficialių institucijų, organizacijų, asociacijų. Rekomenduojama naudoti naujausius šaltinius, pavyzdžiui, medicinos ir inžinerijos srityse itin svarbu, kad naudojami šaltiniai būtų publikuoti per paskutiniuosius penkerius metus.

Citavimo būdai

Nuorodų į šaltinius pateikimo tikslas – nurodyti naudojamų minčių, idėjų, faktų autorius ir informacijos šaltinius. Darbe naudojamos kitų autorių mintys gali būti pateikiamos keliais būdais, aptarsime juos.

Pateikiami tikslūs autoriaus žodžiai. Trumpa citata pateikiama kabutėse, ilga citata pateikiama naujoje eilutėje atskiru paragrafu. Visas paragrafas atitraukiamas nuo dokumento paraštės ir išskiriamas mažesniu ar kitu šriftu. Jeigu cituojant praleidžiama dalis autoriaus teksto, ta vieta pažymima laužtiniais skliaustais, pvz.: [...]. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad labai dažnas kabutėse pateikiamų

tikslių citatų naudojimas sudaro įspūdį, kad darbo autorius neturi aiškios nuomonės nagrinėjamu klausimu.

Pateikiamos perfrazuotos kitų autorių mintys. Jeigu darbe pateikiamas idėjas ar faktus reikia argumentuoti ir pagrįsti kitų autorių mintimis, jas galima perpasakoti savais žodžiais. Pagrindinis tokio citavimo reikalavimas – kad nebūtų iškreipiamos autorių mintys. Perfrazuojant būtina atskirti kito autoriaus mintis nuo savų komentarų, tam galima naudoti įvairias frazes, pvz.: *mokslininko požiūriu...*, *kaip teigia...*, *kaip tvirtina...*, *pasak...*, *anot...* ir kt.

Apibendrinimas. Šis kitų autorių minčių pateikimo būdas naudojamas tada, kai darbe pateikiamos keliuose informacijos šaltiniuose rastos autorių mintys. Apibendrintos keletu autorių mintys gali būti pateikiamos arba tiksliai kabutėse, arba perfrazuotos.

Savicitavimas. Toks citavimas, kai autorius cituoja medžiagą iš to paties žurnalo, kuriame bus publikuojamas jo rengiamas straipsnis, ar cituoja savo jau publikuotus straipsnius, vadinamas savicitavimu. Nors viena ar kita savicitata kartais yra neišvengiama dėl mokslinių darbų tęstinumo, itin dažnas savicitavimas kelia rimtų įtarimų akademinuose sluoksniuose – autoriai gali piktnaudžiauti dažnai cituodami savo darbus ar žurnalo straipsnius ir taip dirbtinai išskeldami jų vertę. Kad nepažeistų mokslinės etikos, žurnalai gali atsisakyti publikuoti straipsnį, pasižymintį dideliu savicitavimu.

Svarbu! Visus moksliniame darbe cituotus, analizuotus ir apibendrintus šaltinius reikia nurodyti tekste ir literatūros sąrašė. Literatūros sąrašė turi būti aprašyti visi ir tik tie šaltiniai, kurie yra paminėti tekste, o tekste turi būti nurodyti tik tie šaltiniai, kurie įtraukti į literatūros sąrašė.

Citavimo metodai

Tekste informacijos šaltinius galima nurodyti keliais būdais, tai priklauso nuo citavimo stiliaus.

Svarbu! Visame tekste turi būti nuosekliai naudojamas vienas pasirinktas citavimo metodas.

Paprastai nuorodos sudaromos taip:

- tekste pastraipos pabaigoje skliaustuose rašoma šaltinio autoriaus pavardė ir publikavimo metai, pvz.: (Karaulov, 2018);
- autorius minimas tekste, o po jo pavardės skliaustuose rašomi publikavimo metai, pvz.: A. Karaulov (2018) teigė, kad...;
- tekste nuorodos rašomos laužtiniuose [1] ar lenktiniuose (1) skliaustuose, naudojant viršutinį indeksą ¹ arba viršutinį indeksą laužtiniuose skliaustuose [¹];
- tekste naudojama numeruota nuoroda [1], o išnaša pateikiama puslapio apačioje arba teksto pabaigoje.

Darbe naudojamų lentelių, paveikslų ir formulių pavadinimų pabaigoje taip pat būtina nurodyti šaltinius. Jei lentelės ar paveikslai autoriaus yra pakeičiami ir sudaromi remiantis kitais šaltiniais, pavadinimų pabaigoje nurodoma, kad tai atlikta autoriaus remiantis atitinkamais literatūros šaltiniais, pvz.: (sudaryta pagal Karaulov, 2018).

Pagrindiniai bibliografinio aprašo elementai

Moksliniame darbe cituojami šaltiniai privalo būti nurodyti tiek tekste, tiek literatūros (bibliografijos) sąrašė. Rašydamas mokslinį darbą ir naudodamas kito autoriaus mintis, originalų tekstą ar atpasakodamas idėjas autorius privalo nurodyti naudojamus ir cituojamus informacijos šaltinius – tai, kaip minėta, gali būti knyga, žurnalo straipsnis, interneto tinklaraštis ar kitas dokumentas. Kiekvienas iš

jų turi būti aprašytas remiantis bibliografinio aprašo standartais, nurodant pagrindinius bibliografinio aprašo elementus.

Įvairių šaltinių bibliografiniai aprašai šiek tiek skiriasi, todėl reikėtų žinoti pagrindinius bibliografinio aprašo elementus:

- **knygų** bibliografiniame apraše nurodomas autorius (-iai), pavadinimas, leidimo metai, leidimo vieta ir leidykla;
- atskirų ar atnaujintų **knygų dalių** apraše dar nurodomas tomo ar dalies numeris, informacija apie laidą ar pan.;
- **straipsnių** bibliografiniame apraše rašomas autorius (-iai), straipsnio pavadinimas, publikavimo metai, žurnalo ar tęstinio mokslo leidinio pavadinimas, žurnalo numeris (tomas), straipsnio puslapiai;
- **disertacijų ir magistro baigiamųjų darbų** bibliografiniai aprašai yra panašūs kaip knygų, tik nurodžius pavadinimą dar patikslinama, kad tai yra disertacija ar magistro darbas;
- **standartų ir patentų, teisės aktų** ir kitų dokumentų bibliografiniame apraše nurodomas dokumento pavadinimas su numeriais, patvirtinimo data, publikavimo data ir leidėjas, jeigu jis nurodytas;
- **oficialiosios statistikos duomenų** ir kitos pirminės informacijos bibliografiniame apraše rašomas pavadinimas, sukūrimo ar atnaujinimo data, jeigu yra nurodytas – rengėjas ar leidėjas;
- **elektroninių šaltinių** bibliografiniai aprašai yra sudaromi atsižvelgiant į šaltinio rūšį, taip pat pridedama informacija apie laikmenos rūšį, žiūrėjimo datą ir prieigos galimybes.

Dažniausiai naudojami tie patys bibliografinio aprašo elementai, skiriasi tik jų pateikimo tvarka. Rengiant mokslinę publikaciją leidybai būtina susipažinti su konkretaus leidinio reikalaujamu citavimo ir bibliografijos sąrašo sudarymo stiliumi.

Citavimo stiliai. Stilių pavyzdžiai

Pasaulyje gausu įvairių bibliografijos sąrašų sudarymo standartų, kuriuose apibūdinami bibliografinių nuorodų elementai, nurodoma jų pateikimo tvarka. Lietuvoje dar 1999 m. buvo patvirtinti Tarptautinės standartizacijos organizacijos (ISO) parengti bibliografinių aprašų standartai *LST ISO 690 Dokumentai. Bibliografinės nuorodos. Turinys, forma ir struktūra* ir *LST ISO 690-2:1997 Informacija ir dokumentai. Bibliografinės nuorodos. 2-oji dalis. Elektroniniai dokumentai ir jų dalys*. Šiuo metu Lietuvoje rekomenduojama vadovautis LST ISO 690:2010 standartu. Šis standartas nėra privalomas, kiekviena institucija gali naudoti savo patvirtintą arba vieną iš pasaulyje naudojamų mokslinių darbų bibliografinio aprašo citavimo stilių. Paprastai pasirenkamas tas citavimo stilius, kurį naudoja tos pačios mokslo srities mokslininkai visame pasaulyje. Tarkim, Vankuverio citavimo stilius dažniausiai naudojamas medicinos, biomedicinos, fizikos mokslų publikacijose, humanitarinių mokslų atstovai renkasi MLA (angl. *Modern Language Association*), socialinių mokslų – APA (angl. *American Psychological Association*) citavimo stilių. Publikuojant darbus tarptautiniuose leidiniuose reikia naudoti tą citavimo stilių, kurio reikalauja konkretus leidėjas.

Aptarsime populiariausius citavimo stilius.

ISO 690:2010. Tai Lietuvoje patvirtintas tarptautinis standartas, juo rekomenduojama vadovautis, jei nėra kitų nurodymų, pvz.:

- tekste nuorodos gali būti rašomos lenktiniuose skliaustuose (1), laužtiniuose skliaustuose [1] arba naudojant viršutinį indeksą ¹;
- literatūros sąrašė: 1. KARAULOV, Alexander, GARIB, Victoria, GARIB, Fizur and Rudolf VALENTA. Protein Biomarkers in Asthma. *International archives of allergy and immunology*, 2018, vol. 175, no. 4, pp. 189-208.

Daugiau šio citavimo stiliaus pavyzdžių žr.:

http://biblioteka.vdu.lt/ISO_numeruotos_nuorodos_pavyzdziai.pdf

Harvardo stilius. Tai vienas iš labiausiai paplitusių citavimo stilių. Jis ypatingas tuo, kad nei tekste, nei literatūros sąrašė nenaudojama numeracija – tekste nurodoma autoriaus pavardė ir data, o literatūros sąrašas sudaromas abėcėlės tvarka, pvz.:

- tekste (Karaulov 2018);
- literatūros sąrašė: Karaulov, A., Garib, V., Garib, F. & Valenta, R., 2018. "Protein Biomarkers in Asthma", *International archives of allergy and immunology*, vol. 175, no. 4, pp. 189-208.

Daugiau šio citavimo stiliaus pavyzdžių žr.: http://biblioteka.vdu.lt/Harvard_pavyzdziai.pdf

APA (angl. *American Psychological Association*). Ši stilių dažniausiai naudoja socialinių mokslų mokslininkai ir studentai, pvz.:

- tekste (Karaulov, 2018);
- literatūros sąrašė: Karaulov, A., Garib, V., Garib, F. & Valenta, R. (2018). Protein Biomarkers in Asthma. *International archives of allergy and immunology*, 175(4), 189-208.

Daugiau šio citavimo stiliaus pavyzdžių žr.: http://biblioteka.vdu.lt/APA_pavyzdziai.pdf

MLA (angl. *Modern Language Association*). Ši stilių dažniausiai naudoja humanitarinių mokslų mokslininkai ir studentai, pvz.:

- tekste naudojama numeruota nuoroda [1], o išnaša pateikiama puslapio apačioje arba teksto pabaigoje;
- literatūros sąrašė: [1] Alexander Karaulov, Victoria Garib, Firuz Garib and Rudolf Valenta. "Protein Biomarkers in Asthma" *International archives of allergy and immunology* 175.4 (2018): 189-208.

Daugiau šio citavimo stiliaus pavyzdžių žr.: http://biblioteka.vdu.lt/MLA_pavyzdziai.pdf

Vankuverio stilius naudojamas rašant biomedicinos srities mokslinius darbus, taip pat yra populiarus fizikos srityje. Išsiskiria tuo, kad aprašo pradmenyje gali būti rašoma iki 6 autorių, pvz.:

- tekste nuorodos gali būti rašomos laužtiniuose [1] ar lenktiniuose (1) skliaustuose, naudojant viršutinį indeksą¹ arba viršutinį indeksą laužtiniuose skliaustuose [¹];
- literatūros sąrašė: [1] Karaulov A, Garib V, Garib F, Valenta R. Protein Biomarkers in Asthma. *Int Arch Allergy Immunol.* 2018;175(4):189-208.

Daugiau šio citavimo stiliaus pavyzdžių žr.: <http://www.lsmuni.lt/lt/biblioteka/informacija-vartotojams/taisykles-ir-nuostatai/#sarapas>

IEEE (angl. *Institute of Electrical and Electronics Engineers*) citavimo stilius naudojamas publikuojant elektronikos ir inžinerijos mokslų srities mokslinius straipsnius, pvz.:

- tekste: [1] arba „Karaulov [1] argumentavo...“;
- literatūros sąraše: [1] A. Karaulov, V. Gabir, F. Gabir and R. Valenta, “Protein Biomarkers in Asthma,” *International archives of allergy and immunology*, vol. 175, no. 4, p. 189-208.

Daugiau šio citavimo stiliaus pavyzdžių žr.: http://biblioteka.vdu.lt/IEEE_pvz.pdf

Literatūros sąrašų sudarymas

Moksliniame darbe naudotų šaltinių sąrašas pateikiamas darbo pabaigoje atskiru skyriumi. Skyriaus antraštė gali būti: „Naudotos literatūros sąrašas“, „Cituojamos literatūros sąrašas“, „Literatūros sąrašas“ arba „Leidinių ... tema sąrašas“. Nedidelį sąrašą galima įvardyti trumpai: „Naudoti leidiniai“, „Pagrindinė literatūra“, „Šaltiniai“.

Šaltiniai sąraše turėtų būti pateikiami išlaikant darbe naudojamą citavimo stilių (žr. skyrių *Citavimo stiliai. Stilių pavyzdžiai*).

Priklausomai nuo to, koks citavimo stilius yra naudojamas, bibliografiniai aprašai literatūros sąraše gali būti pateikiami abėcėlės tvarka – tada numeruoti jų nereikia. To paties autoriaus darbai literatūros sąraše yra pateikiami chronologine tvarka. Kirilica parašyti dokumentai netransliteruojami (nelotyninami), nuorodas į rusų kalba išleistus dokumentus reikia pateikti rusų kalba. Literatūros sąraše pirmiausia pateikiamos lotyniškosios abėcėlės literatūros pozicijos, po jų – dokumentai kirilica. Jeigu cituojami šaltiniai kinų ar panašia kalba, reikia naudotis atitinkamais tarptautiniais transliteravimo standartais – nuorodose galima pateikti tik transliteruotus duomenis arba juos rašyti laužtiniuose skliaustuose šalia originalių duomenų.

Jei darbe naudojamas toks citavimo stilius, kai tekste yra numeruojamos citatos, o ne rašomas autorius, bibliografiniai aprašai literatūros sąraše pateikiami šaltinių citavimo eile. Pakartotinai tekste cituojamam informacijos šaltiniui taikomas toks pat nuorodos numeris, kaip ir cituojant šaltinį pirmą kartą. Rekomenduojama naudoti transliteraciją iš nelotyniškos abėcėlės (vadovaujantis tarptautiniais ISO standartais).

Lietuviškos pavardės užsienio žurnalų straipsniuose ar kitose užsienio kalba išleistose publikacijose dažnai yra rašomos be lietuviškų raidžių, tokiu atveju autorių pavardes nuorodoje reikia pateikti taip, kaip nurodyta šaltinyje, nors ir būtų žinoma taisyklinga lietuviška pavardės forma.

Į literatūros sąrašą gali būti įtraukiami tik darbe cituoti šaltiniai, o visi tekste cituoti šaltiniai turi būti nurodyti literatūros sąraše.

Autoriui, rengiančiam mokslinę publikaciją, dažnai būna sudėtinga tinkamai cituoti ir sudaryti bibliografijos sąrašą, todėl rekomenduojama naudoti kurią nors iš kitose mokymo medžiagos temose aprašytų bibliografinių įrašų tvarkymo programų, tarkim, *RefWorks* <<https://refworks.proquest.com/library/all/>>, *EndNote* <<https://endnote.com/>> ar *Mendeley* <<https://www.mendeley.com/>>, kurios užtikrina taisyklingą citavimą, bibliografijos sąrašo sudarymą ir labai palengvina darbą.

Praktinės užduotys

1. Aprašykite straipsnį pagal Lietuvoje priimtą bibliografinio aprašo standartą LST ISO 690:2010:
Dewangan, Jayant, et al. "Centchroman regulates breast cancer angiogenesis via inhibition of HIF-1 α /VEGFR2 signalling axis." *Life sciences* 193 (2018): 9-19.
2. Pateikite pavyzdį, kaip tekste galima cituoti ir pateikti nuorodą į pirmoje užduotyje pateiktą šaltinį (naudokite LST ISO 690:2010 standartą).

Apibendrinimas

Šiame modulyje sužinojote, kokie yra citavimo metodai ir būdai, susipažinote su citavimo stilių įvairove, išmokote, kaip tekste pateikti nuorodas į cituojamus šaltinius ir cituoti kitų autorių mintis, kaip tinkamai parengti literatūros sąrašą.

Nuorodos

- *EndNote Basic* <<http://my.endnote.com>>
- *Mendeley* <www.mendeley.com>
- *RefWorks* <<https://refworks.proquest.com>>

Naudota ir rekomenduojama literatūra

1. IX-1355 Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas [interaktyvus]. Vilnius, 2003 [žiūrėta 2018-06-20]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.207019>>.
2. BRAŽIENĖ, Nijolė. Citavimas – svarbi mokslo komunikacijos sąlyga. *Jaunųjų mokslininkų darbai* [interaktyvus]. 2010, 1(26), 150–154 [žiūrėta 2018-06-20]. ISSN 1648-8776. Prieiga per internetą: <<http://gs.elaba.lt/object/elaba:6106630>>.
3. KALĖDIENĖ, Ramunė ir kt. *Visuomenės sveikatos antrosios pakopos studijų baigiamojo darbo rengimo vadovas: mokomoji knyga*. Kaunas: LSMU Leidybos namai, 2014. ISBN 9789955154280.
4. LIETUVOS STANDARTIZACIJOS DEPARTAMENTAS. LST ISO 690-2010. *Informacija ir dokumentavimas. Bibliografinių nuorodų ir informacijos išteklių citavimo gairės (tapatus ISO 690:2010) = Information and documentation. Guidelines for bibliographic references and citations to information resources: tarptautinis standartas ISO 690:2010 turi Lietuvos standarto statusą*. Vilnius: Lietuvos standartizacijos departamentas, 2011.
5. ŠARLAUSKIENĖ, Lina. *Informacijos šaltinių naudojimas studijų ir mokslo darbuose: mokomoji priemonė* [interaktyvus]. Kaunas, 2015 [žiūrėta 2018-06-20]. Prieiga per internetą: <http://www.kaunokolegija.lt/kk_wp_content/uploads/sites/9/2017/12/Informacijos-naudojimas.pdf>.
6. TAUTKEVIČIENĖ, Gintarė ir kt. *Naudojimas elektroniniais mokslo informacijos ištekliais* [elektroninis išteklius]. Vilnius: Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija, 2014 [žiūrėta 2018-06-20]. ISBN 9786099514925. Prieiga per internetą: <<http://www.lmba.lt/node/14473>>.